

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"СПЕЦСЕМІНАР ПО К. МАРКСУ
І А. МАРШАЛЛУ"**

**для студентів напряму підготовки
6.030501 "Економічна теорія"
денної форми навчання**

Харків. Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015

Затверджено на засіданні кафедри політичної економії.
Протокол № 2 від 24.09.2014 р.

Укладачі: Мащенко М. А.
Яхкінд В. П.
Митрофанова А. С.

P58 Робоча програма навчальної дисципліни "Спецсеінар по К. Марксу і А. Маршаллу" для студентів напряду підготовки 6.030501 "Економічна теорія" денної форми навчання / укл. М. А. Мащенко, В. П. Яхкінд, А. С. Митрофанова. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 58 с. (Укр. мов.)

Подано тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за модулями й темами, вміщено плани лекцій і семінарських занять, матеріал щодо закріплення знань (індивідуальне завдання, самостійну роботу, контрольні запитання), критерії оцінювання знань студентів.

Рекомендовано для студентів напряду підготовки 6.030501 "Економічна теорія" денної форми навчання.

Вступ

Сучасні економічні умови ознаменовується переходами через помітні відрізки вже третього тисячоліття. Цей процес супроводжується колосальними змінами у різних сферах соціального буття, причому сутнісно змінюється не лише зовнішній світ, але й людське мислення, гендерні ролі і багато чого іншого. Навчальна дисципліна "Спецсеминар по К. Марксу і А. Маршаллу" покликана поглибити знання, отримані шляхом вивчення фундаментальних дисциплін "Політична економія", "Історія економіки та економічної думки", "Економічна історія", та зосередити увагу студентів на окремих питаннях вчення К. Маркса та теорії А. Маршалла. Можливість досягнення цього обумовлюється ґрунтовною фаховою підготовкою майбутніх фахівців-економістів, яка враховує всі аспекти.

Навчальна дисципліна "Спецсеминар по К. Марксу і А. Маршаллу" є нормативною навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" напряму підготовки 6.030501 "Економічна теорія" денної форми навчання.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0305 "Економіка та підприємництво"	Нормативна
Змістових модулів – 2	Напрямок підготовки 6.030501 "Економічна теорія"	Рік підготовки
Загальна кількість годин – 108		3-й
		Семестр
		5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3; самостійної роботи студента – 3	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції
		34 год
		Практичні, семінарські
		16 год
		Самостійна робота
		58 год
		Вид контролю
Залік		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 86 %.

Робоча програма навчальної дисципліни розроблена відповідно до вимог галузевого стандарту вищої освіти МОН України на базі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – формування широкого економічного світогляду і знань щодо об'єктивного сприйняття навколишньої економічної дійсності, законів розвитку економіки і суспільства.

Завданнями навчальної дисципліни є поглиблення знань з фундаментальних проблем економічної теорії; прищеплення навичок аналізу та сприйняття різних точок зору; оволодіння здатністю широкого погляду на хід та перспективи розвитку економіки і суспільства.

Об'єктом навчальної дисципліни є категорії та закони економічної науки у теоріях провідних вчених.

Предмет – дослідження базових проблемних питань, категорій та законів економічної науки у теоріях провідних вчених в історії економічної думки.

Вивчення дисципліни "Спецсеминар по К. Марксу і А. Маршаллу" базується на загальних знаннях дисциплін гуманітарного циклу, а також на знаннях з фундаментальних дисциплін "Політична економія", "Історія економіки та економічної думки", "Економічна історія".

Навчальна дисципліна "Спецсеминар по К. Марксу і А. Маршаллу" є надзвичайно важливою у процесі підготовки фахівців з напрямку "Економічна теорія" та розрахована на комплексне вивчення, а саме: вивчення теоретичного матеріалу навчальної дисципліни на лекціях, відпрацювання теоретичних та практичних питань на семінарських заняттях, а також самостійне вивчення матеріалу.

Самостійна робота над вивченням дисципліни ставить за мету розширення професійного і особистого кругозору, поглиблення знань, формування навичок роботи з підручниками, періодичною літературою, монографіями, першоджерелами видатних вчених в історії економічної думки.

Навчальна дисципліна є базовою для підготовки бакалаврів з економічної теорії.

Необхідна навчальна база перед початком вивчення дисципліни:

з метою найкращого засвоєння матеріалу студенти повинні до початку вивчення дисципліни опанувати знання і навички в галузі політичної економії, історії економіки та економічної думки, історії економічних вчень.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

предмет і методологічні принципи "Капіталу";

уявлення про місце "Капіталу" у розвитку економічної теорії;

вчення про додаткову вартість;

уявлення про трудову теорію вартості;

концепцію експлуатації найманої праці капіталом;

концепцію технологічного способу виробництва;

фактори, що впливають на накопичення капіталу;

концепцію К. Маркса про сутність аграрних відносин і земельну ренту;

концепцію суспільної власності на засоби виробництва та історичний досвід розвитку суспільного виробництва у ХХ столітті;

теорії А. Маршалла про ринки та фактори виробництва;

вміти:

давати оцінку ролі марксизму в історії економічної думки і сьогодні;

порівнювати за основними ознаками трудову теорію вартості та теорію граничної корисності;

знаходити протиріччя та порівнювати інструментальну, індустріальну та постіндустріальну стадії розвитку технологічного способу виробництва;

аналізувати загальний закон капіталістичного накопичення та його сучасне відображення у функціонуванні капіталістичної системи;

ілюструвати на прикладі та розраховувати умови реалізації суспільного продукту при простому та розширеному відтворенні;

ілюструвати на прикладі процес міжгалузевої конкуренції та розраховувати її наслідки;

порівнювати погляди К. Маркса і А. Маршалла на предмет і метод економічної науки, капітал, прибуток, заробітну плату;

порівнювати процеси відтворення індивідуального та суспільного капіталу;

розкривати "протиріччя" між I та III томами "Капіталу";

порівнювати теорію суспільно-історичного розвитку К. Маркса та сучасні теорії розвитку суспільства;

У процесі викладання навчальної дисципліни основна увага приділяється оволодінню студентами професійними компетентностями, що наведені в табл. 2.1.

**Професійні компетентності, які отримують студенти після
вивчення навчальної дисципліни**

Код компетентності	Назва компетентності	Складові компетентності
СММ* 1	Здатність аналізувати особливості вчення К. Маркса і А. Маршалла	Здатність аналізувати особливості методології вчення К. Маркса і "Капіталу"
		Здатність аналізувати протиріччя, методологічну та практичну цінність трудової теорії вартості
		Здатність аналізувати загальний закон капіталістичного накопичення та його сучасне відображення у функціонуванні капіталістичної системи
СММ 2	Здатність приймати ефективні рішення щодо визначення умов реалізації суспільного продукту	Здатність визначати умови перетворення робочої сили на товар та утворення заробітної плати
		Спроможність розкривати "протиріччя" між I та III томами "Капіталу"
		Розраховувати умови реалізації суспільного продукту при простому та розширеному відтворенні
СММ 3	Здатність порівнювати позиції К. Маркса і А. Маршалла	Здатність порівнювати між собою інструментальну, індустріальну та постіндустріальну стадії розвитку технологічного способу виробництва
		Спроможність порівнювати процеси відтворення індивідуального та суспільного капіталу
		Спроможність порівнювати між собою диференціальну ренту I та II роду, абсолютну та монопольну ренту
		Здатність порівнювати особливості трактування економічного прогресу А. Маршаллом та К. Марксом

*СММ – Спецсемінар по К. Марксу і А. Маршаллу

Структуру складових професійних компетентностей та їх формування відповідно до Національної рамки кваліфікацій України наведено в додатку А.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Дослідження системи категорій капіталізму у I та II томах "Капіталу" К. Маркса

Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму

1.1. Марксизм як філософська течія та економічна теорія.

Марксизм як філософська течія, економічна теорія, ідеологія, практика перетворення суспільства. Методологічні витоки вчення К. Маркса. Історичні причини виникнення марксизму. К. Маркс як економіст, філософ, соціолог, історик, політолог. Розвиток марксизму у XIX – XXI ст.

1.2. Предмет та методологічні принципи "Капіталу" К. Маркса.

Історія створення і предмет "Капіталу" К. Маркса. Методологія вчення К. Маркса і, зокрема, "Капіталу" (діалектичний метод, історичний метод, метод єдності історичного та логічного, матеріалістичне розуміння історії, формаційний підхід, класовий підхід, сходження від абстрактного до конкретного). Сучасна наукова зацікавленість методологією К. Маркса.

1.3. Місце "Капіталу" у розвитку економічної теорії.

Роль і значення творчого доробку К. Маркса в історії економічної думки за теоріями. Теорія розвитку суспільства, трудова теорія вартості, теорія додаткової вартості і експлуатації, теорія капіталу, концепція технологічного способу виробництва, теорія капіталістичного відтворення та накопичення та ін. Актуальність марксистського вчення.

Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму

2.1. Товар як єдність споживчої вартості і мінової вартості.

Товар як єдність споживчої вартості і мінової вартості. Двоїстий характер праці, що міститься у товарі. Протиріччя між приватною та суспільною працею. Величина та структура вартості товару. Кількісна та якісна сторони вартості.

2.2. Закон вартості та його функції.

Закон вартості та його функції. Форми вартості та їх розвиток. Процес обміну, гроші та їх функції.

2.3. Трудова теорія вартості – теоретична основа "Капіталу".

Трудова теорія вартості як теоретична основа теорії додаткової вартості. Порівняльна характеристика трудової теорії вартості та теорії граничної корисності. Розвиток трудової теорії вартості у працях сучасних вчених.

Тема 3. Процес виробництва капіталу

3.1. Сутність капіталу за К. Марксом. Кругообіг капіталу.

Теорії про сутність капіталу. Умови перетворення грошей на капітал. Капітал як економічна категорія з точки зору К. Маркса. Види капіталу за класифікаціями К. Маркса. Процес кругообіг промислового капіталу та його стадії. Функціональні форми капіталу.

3.2. Становище найманої праці в умовах капіталізму.

Умови перетворення робочої сили на товар. Відносини між капіталом та найманою працею. Таємниця експлуатації найманої праці. Заробітна плата. Перетворення вартості і ціни робочої сили на заробітну плату. Експлуатація найманої праці сьогодні.

3.3. Теорія додаткової вартості К. Маркса.

Категорія додаткової вартості. Маса і норма додаткової вартості. Абсолютна, відносна, надлишкова додаткова вартість. Закон додаткової вартості.

Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність

4.1. Сутність технологічного способу виробництва.

Еволюція поглядів на сутність технологічного способу виробництва. Співвідношення технологічного способу виробництва та суспільного способу виробництва. Продуктивні сили та їх протиріччя.

4.2. Стадії розвитку технологічного способу виробництва та їх протиріччя.

Історичні етапи розвитку технологічного способу виробництва у "Капіталі": проста кооперація, мануфактура, фабрика. Стадії розвитку технологічного способу виробництва, їх характерні риси та протиріччя.

4.3. Роль сучасного технологічного способу виробництва у розвитку виробничих відносин.

Зміни у змісті та характері праці в умовах сучасного технологічного способу виробництва. Протиріччя між творчою працею та капіталом. Роль сучасного технологічного способу виробництва.

Тема 5. Проблема накопичення і сучасність

5.1. Аналіз сутності простого та розширеного відтворення капіталу.

Просте відтворення капіталу. Перетворення додаткової вартості на капітал. Розширене відтворення капіталу. Сутність капіталістичного накопичення. Фактори, що впливають на накопичення капіталу. Органічна будова капіталу. Концентрація та централізація капіталу.

5.2. Процес накопичення капіталу і його вплив на органічну будову капіталу.

Шляхи зростання органічної будови капіталу. Зміна положення робітників найманої праці в процесі накопичення капіталу. Тенденції зміни органічної будови капіталу у сучасному суспільстві.

5.3. К. Маркс про історичну тенденцію капіталістичного накопичення і сучасність.

Всезагальний закон капіталістичного накопичення за К. Марксом. Сучасні погляди на історичну тенденцію капіталістичного накопичення і дію всезагального закону капіталістичного накопичення.

Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"

6.1. Особливості моделі відтворення суспільного капіталу К. Маркса.

Відтворення індивідуального та суспільного капіталу. Спадкоємність підходу до дослідження відтворення між I та II томами "Капіталу". Ф. Кене, А. Сміт, Г. Шторх, Дж. Рамсей, Дестют де Трассі про відтворення та обіг капіталу. Особливості моделі відтворення суспільного капіталу К. Маркса. Два підрозділи суспільного виробництва. Сукупний продукт та його складові частини.

6.2. К. Маркс про основні пропорції відтворення суспільного капіталу.

Просте відтворення. Умови відтворення та реалізації сукупного продукту при простому відтворенні. Розширене відтворення. Умови відтворення та реалізації сукупного продукту при розширеному відтворенні.

6.3. Циклічний характер капіталістичного відтворення.

Циклічний характер капіталістичного відтворення. Особливості перебігу сучасних економічних криз.

Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"

7.1. Перетворені форми та їх місце в економічній теорії К. Маркса.

Перетворені форми. Місце перетворених форм в економічній теорії К. Маркса.

7.2. Формування середнього прибутку і ціни виробництва в умовах міжгалузевої конкуренції.

Капіталістичні витрати виробництва. Перетворення додаткової вартості на прибуток. Норма і маса прибутку. Закон тенденції норми прибутку до зниження. Міжгалузева конкуренція. Перетворення прибутку на середній прибуток. Норма середнього прибутку. Ціна виробництва.

7.3. Протиріччя між законами товарного виробництва та законами капіталу.

Протиріччя між законами товарного виробництва та законами капіталу. Особливості дії закону вартості в умовах капіталістичного способу виробництва. "Протиріччя" між I та III томами "Капіталу".

Змістовий модуль 2.

Погляди К. Маркса і А. Маршалла на мікроекономічні й макроекономічні проблеми ринкової економіки та її розвиток

Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту

8.1. Особливості економічних відносин у аграрному секторі.

Земля як особливий об'єкт аграрних відносин. Специфічність відносин у аграрному секторі у порівнянні з відносинами у промисловому виробництві.

8.2. Форми капіталістичної земельної ренти. Орендна плата, ціна землі.

Порівняльна характеристика диференціальної ренти I роду та диференціальної ренти II роду. Абсолютна рента. Монопольна рента. Орендна плата, ціна землі. Формування ціни виробництва сільськогосподарських товарів.

Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність

9.1. Теорія суспільно-історичного розвитку К. Маркса. Концепція постеконічної формації.

Теорія суспільно-історичного розвитку К. Маркса. Діалектична взаємодія продуктивних сил та виробничих відносин. Суспільний спосіб виробництва. Суспільно-економічна формація. Концепція постеконічної формації К. Маркса. Характерні риси соціалістичного суспільства за К. Марксом. Ідея суспільної власності на засоби виробництва.

9.2. Сучасні підходи до аналізу суспільно-історичного розвитку.

Формаційний підхід. Цивілізаційний підхід. Основні сучасні теорії розвитку суспільства (питання періодизації та рушійних сил суспільно-історичного розвитку). Подальші розробки концепції постеконічної формації у працях сучасних вчених.

9.3. Історична тенденція соціалізації виробничих відносин капіталізму.

Об'єктивні протиріччя капіталістичної суспільно-економічної формації. Історична тенденція соціалізації виробничих відносин. Історичний досвід практики функціонування та розвитку соціалістичних суспільств у XX столітті.

Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом

10.1. Особливості методології і значення теоретичних розробок А. Маршалла.

А. Маршалл як представник другого, неокласичного етапу маржиналізму та засновник Кембриджської школи. Причини виникнення та методологічні принципи маржиналізму. Особливості методології А. Маршалла. Роль і значення творчого внеску А. Маршалла в науку.

10.2. Предмет економічної науки за А. Маршаллом.

Предмет економічної науки за А. Маршаллом. Економічні мотиви. Економічні закони. Функції та основні категорії економічної науки.

Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація

11.1. Земля як дар природи і результат праці людини.

Земля як дар природи і результат праці людини. Умови продуктивності землі. Тенденція спадаючої віддачі землі.

11.2. Концепція населення А. Маршалла.

Концепція населення. Зростання населення. Праця кваліфікована та некваліфікована, фізична та розумова. Освіта як національне капіталовкладення.

11.3. Капітал як фактор виробництва.

Капітал як фактор виробництва. Заощадження, умови їх створення та стимули до них. Накопичення: джерела та наслідки. Державні накопичення. Накопичення та відкладене задоволення.

11.4. Організація і управління як новий чинник виробництва за А. Маршаллом.

Організація виробництва, її вплив на зростання продуктивності праці. Поділ праці та спеціалізація. Роль крупного виробництва. Машинне виробництво. Зовнішня та внутрішня економія. Управління виробництвом. Підприємець, його здібності.

Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла

12.1. Теорія ціни А. Маршалла як синтез трудової теорії вартості та теорії граничної корисності.

Теорія ціни А. Маршалла як синтез трудової теорії вартості та теорії граничної корисності. Вартість і корисність. Споживацький надлишок. Зв'язок між споживацьким надлишком і попитом. Ціна попиту. Еластичність попиту. Фактори, що впливають на еластичність попиту.

12.2. Концепція витрат А. Маршалла.

Ціна пропозиції. Концепція витрат А. Маршалла. Динаміка граничних витрат на рівні фірми в залежності від обсягів виробництва. Постійна, спадна та зростаюча віддача.

12.3. Ситуація рівноваги на ринку. Вплив фактора часу на ціну рівноваги.

Ситуація рівноваги на ринку. "Хрест Маршалла". Ціна рівноваги. Вплив фактора часу на ціну рівноваги. Миттєва, короткострокова та довгострокова рівновага, їх графічна інтерпретація. Квазірента в умовах миттєвої та короткострокової рівноваги.

12.4. Теорія монополії А. Маршалла.

Погляди попередників А. Маршалла стосовно монополії на ринку: А. Сміт, Дж. С. Мілль, А. Курно. Теорія монополії А. Маршалла.

Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу

13.1. Взаємозв'язок між теорією розподілу та теорією ціни А. Маршалла.

Взаємозв'язок між теорією розподілу та теорією ціни А. Маршалла. Формування цін факторів виробництва в залежності від умов попиту і пропозиції факторів. Закон спадної граничної продуктивності.

13.2. Доходи факторів виробництва. Національний дивіденд.

Рента, заробітна плата, процент та прибуток як доходи відповідних факторів виробництва (землі, праці, капіталу та організації). Особливості дії законів попиту та пропозиції на ринку праці. Співвідношення між працею і капіталом. Національний дивіденд.

13.3. Теорія прибутку А. Маршалла

Закон заміщення і доходи від управління. Загальна тенденція норми прибутку до вирівнювання. Нормальний прибуток. Порівняння прибутку з іншими формами доходу.

Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла

14.1. Загальний вплив економічного прогресу.

Загальний вплив економічного прогресу. Вплив прогресу на вартість праці і матеріальні засоби виробництва. Заробітна плата і тривалість робочого дня. Масштаби використання праці і капіталу. Зовнішня торгівля. Переваги розвитку транспортних засобів.

14.2. Взаємозв'язок між прогресом і рівнем життя.

Боротьба профспілок за підвищення життєвого рівня робочих. Зв'язок між прогресом і рівнем життя. "Загальне правило" тредюніонів.

14.3. Соціальний прогрес та його умови.

Соціальний прогрес та його умови. Справедливий розподіл національного доходу.

4. Структура навчальної дисципліни

Перед початком вивчення навчальної дисципліни кожен студент має бути ознайомлений як із програмою навчальної дисципліни і формами організації навчання, так і зі структурою, змістом та обсягом кожного з її змістовних модулів, усіма видами контролю та методикою оцінювання навчального процесу.

Вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання навчальних модулів. Навчальний модуль – це окремий, відносно самостійний блок дисципліни, який логічно об'єднує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом та взаємозв'язками. Тематичний план дисципліни складається з двох змістових модулів (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Теми	Кількість годин, відведених на:		
	лекції	практичні заняття	самостійну роботу
1	2	3	4
Змістовий модуль 1. Дослідження системи категорій капіталізму у I та II томах "Капіталу" К. Маркса			
Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму	4	2	2
Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму	2	1	4
Тема 3. Процес виробництва капіталу	2	1	4
Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність	2	1	4
Тема 5. Проблема накопичення і сучасність	2	1	4
Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"	2	1	4
Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"	4	1	8
Разом годин за змістовим модулем 1	18	8	30
Змістовий модуль 2. Погляди К. Маркса і А. Маршалла на мікроекономічні і макроекономічні проблеми ринкової економіки та її розвиток			
Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту	2	2	4

1	2	3	4
Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність	2	1	4
Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом	2	1	4
Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація	2	1	4
Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла	2	1	4
Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу	2	1	6
Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла	4	1	2
Разом за змістовим модулем 2	16	8	28
Усього годин за модулем	34	16	58

5. Теми та плани семінарських занять

Семінарське заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів.

На кожному семінарському занятті (табл. 5.1) викладач оцінює підготовлені студентами виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо. Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття вносяться у відповідний журнал. Отримані студентом оцінки за окремі семінарські заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Таблиця 5.1

Плани семінарських занять

Назва теми	Програмні питання	Кількість годин	Література
1	2	3	4
Змістовий модуль 1.			
Дослідження системи категорій капіталізму у I та II томах "Капіталу" К. Маркса			
Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму	Тема семінарського заняття: "Роль марксизму в історії суспільства" 1. Основні ідеї марксизму в історії економічної думки	1	Основна: [15; 29; 34]. Додаткова: [43; 54; 55]

1	2	3	4
	2. Історія створення і предмет "Капіталу" К. Маркса. 3. Методологія вчення К. Маркса і "Капіталу". 4. Значення творчого спадку К. Маркса в цілому та за окремими теоріями		
Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Теорія трудової вартості та її розвиток у вченнях К. Маркса" 1. Товар. Двоїстий характер праці, що міститься у товарі. 2. Історичний розвиток форм вартості. 3. Трудова теорія вартості як теоретична основа теорії додаткової вартості, "Капіталу"	0,5	Основна: [1; 20; 31; 37]. Додаткова: [59]
Тема 3. Процес виробництва капіталу	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Капітал: сутність, процес його кругообігу" 1. Процес кругообігу капіталу. 2. Відносини між капіталом та найманою працею. 3. Поняття і види додаткової вартості	1	Основна: [6; 7; 20; 21; 31; 36]. Додаткова: [56]
Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Технологічний процес виробництва" 1. Поняття і етапи розвитку технологічного способу виробництва. 2. Протиріччя індустріальної стадії технологічного способу виробництва. 3. Протиріччя постіндустріальної стадії технологічного способу виробництва	1	Основна: [7; 20; 31]. Додаткова: [48; 60]
Тема 5. Проблема накопичення і сучасність	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Накопичення капіталу на сучасному етапі" 1. Сутність і фактори капіталістичного накопичення. 2. Органічна будова капіталу і тенденції її зміни. 3. Загальний закон капіталістичного накопичення і його дія	1	Основна: [4; 14; 20; 31]. Додаткова: [56]
Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Процес відтворення суспільного капіталу" 1. Відтворення суспільного капіталу. Характерні риси марксової моделі. 2. Умови реалізації суспільного продукту при простому та розширеному відтворенні	1	Основна: [2; 7; 21; 36]. Додаткова: [48; 57]

1	2	3	4
Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"	<i>Тема семінарського заняття: "Сутність теорії середнього прибутку і ціни виробництва"</i> 1. Марксове розуміння перетворених форм і сучасність. 2. Процес міжгалузевої конкуренції. 3. Особливості дії закону вартості в умовах капіталізму	0,5	Основна: [7; 22; 37]. Додаткова: [68]
Змістовий модуль 2. Погляди К. Маркса і А. Маршалла на мікроекономічні і макроекономічні проблеми ринкової економіки та її розвиток			
Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту	<i>Тема семінарського заняття: "Аграрні економічні відносини: сутність, види доходу"</i> 1. Специфічність аграрних економічних відносин. 2. Диференціальна рента I та II роду. Абсолютна та монопольна рента	1	Основна: [22; 26]. Додаткова: [73]
Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність	<i>Тема семінарського заняття: "Теорії розвитку суспільства"</i> 1. Теорія суспільного способу виробництва та концепція постеконімічної формації К. Маркса. 2. Сутність соціалізму за К. Марксом. Розвиток соціалістичних суспільств у XX ст. 3. Сучасні теорії розвитку суспільства. 4. Протиріччя капіталістичної економічної системи	1	Основна: [6; 7; 15;]. Додаткова: [50; 53; 56; 57; 65; 66; 69]
Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом	<i>Тема семінарського заняття: "Маржиналізм як один з напрямів економічної думки"</i> 1. Маржиналізм як напрям економічної думки. Кембриджська школа. 2. Предмет і метод економікс за А. Маршаллом	1	Основна: [7; 8; 25]. Додаткова: [61]
Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація	<i>Тема семінарського заняття: "Основні фактори виробництва"</i> 1. Земля, праця і капітал як основні фактори виробництва. 2. Організація і управління виробництвом як новий чинник виробництва	0,5	Основна: [2; 25; 42]. Додаткова: [47]

1	2	3	4
Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла	<i>Тема семінарського заняття: "Ринкова рівновага та фактор часу"</i> 1. Ціна попиту і еластичність. 2. Ціна пропозиції і концепція витрат А. Маршалла. 3. Ринкова рівновага і фактор часу. 4. Теорія монополії А. Маршалла	0,5	Основна: [9; 25; 28]. Додаткова: [68]
Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу	<i>Тема семінарського заняття: "Проблеми розподілу національного доходу"</i> 1. Взаємозв'язок між теорією розподілу та теорією ціни А. Маршалла. 2. Рента, заробітна плата, процент та прибуток як доходи факторів виробництва	1	Основна: [11; 25; 42]. Додаткова: [56]
Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла	<i>Тема семінарського заняття: "Економічний прогрес у вченнях А. Маршалла"</i> 1. Економічний прогрес: поняття, прояви дії, наслідки. 2. Проблема справедливого розподілу національного доходу. Категорія соціального прогресу	1	Основна: [2; 11; 25]. Додаткова: [65; 69]
<i>Усього годин</i>		12	

6. Теми практичних занять

Практичне заняття – форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом сформульованих завдань. Проведення таких занять ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня оволодіння необхідними теоретичними положеннями, наборі завдань різного рівня складності для розв'язування їх на занятті. Воно включає проведення попереднього контролю знань, вмінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язування завдань із їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання (табл. 6.1).

Перелік тем практичних занять

Назва змістового модуля	Теми практичних занять (за модулями)	Кількість годин	Література
1	2	3	4
<i>Змістовий модуль 1.</i> Дослідження системи категорій капіталізму у I та II томах "Капіталу" К. Маркса	Завдання 1. Проаналізуйте позиції вчених щодо оцінки ролі марксизму в історії економічної думки та суспільно-історичному процесі, спираючись на роботи М. Блауга, К. Поппера, Р. Нурєєва та ін.	1	Основна: [15; 29; 34]. Додаткова: [43; 54; 55]
	Завдання 2. Дайте аргументовану відповідь: яка з теорій К. Маркса, на ваш погляд, є найбільш актуальною (на прикладі теорії додаткової вартості, теорії трудової вартості, формаційної теорії, теорії економічних циклів та ін.)? В чому, на вашу думку, полягає цінність марксистського вчення для майбутнього?	0,5	Основна: [1; 20; 31; 37]. Додаткова: [59]
	Завдання 3. Розрахуйте середню норму прибутку і ціну виробництва за таких умов: в суспільному виробництві беруть участь три галузі, витрати виробництва яких складають, відповідно, $(80c+20v)$, $(70c+30v)$, $(60c+40v)$; норма додаткової вартості 200 %	0,5	Основна: [2; 7; 21; 36]. Додаткова: [48; 57]
<i>Змістовий модуль 2.</i> Погляди К. Маркса і А.Маршалла на мікроекономічні і макроекономічні проблеми ринкової економіки та її розвиток	Завдання 4. Порівняйте між собою диференціальну ренту I та II роду, абсолютну та монопольну ренту за такими критеріями: умови виникнення, суб'єкти привласнення, ділянки, з яких отримують ренту	1	Основна: [22; 26] Додаткова: [73]
	Завдання 5. Що нового вніс А. Маршалл в теорію факторів виробництва (необхідно проаналізувати концепцію організації виробництва)?	0,5	Основна: [7; 8; 25]. Додаткова: [61]
	Завдання 6. Проілюструйте за допомогою графіків вплив фактора часу на рівновагу на ринку та на ціну рівноваги	0,5	Основна: [2; 25; 42]. Додаткова: [47]
Разом годин за змістовими модулями		4	

6.1. Приклади типових практичних завдань за темами

Змістовий модуль 1.

Дослідження системи категорій капіталізму у I та II томах "Капіталу" К. Маркса

Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму.

Рівень 1. Порівняйте трудову теорію вартості та теорію граничної корисності за наступними критеріями: автор(и); сучасний стан та перспективи розвитку; особливості методології та основні положення; які школи в історії економічної думки спираються на теорію. Результати надайте у вигляді таблиці.

Рівень 2. Дайте аргументовану відповідь: яка з теорій К.Маркса, на Ваш погляд, є найбільш актуальною (на прикладі теорії додаткової вартості, теорії трудової вартості, формаційної теорії, теорії економічних циклів та ін.)? В чому, на вашу думку, полягає цінність марксистського вчення для майбутнього?

Рівень 3. Проаналізуйте сучасний розвиток трудової теорії вартості на прикладі праць таких учених: Черковець В. Н., Сосніна Т. Н., Ніколаєв А. Б., В. Вишневський, М. Бодриков.

Змістовий модуль 2.

Погляди К. Маркса і А. Маршалла на мікроекономічні і макроекономічні проблеми ринкової економіки та її розвиток

Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту.

Рівень 1. Розкрийте, у чому полягають особливості аграрних економічних відносин на відміну від промислового сектору?

Рівень 2. Порівняйте між собою диференціальну ренту I та II роду, абсолютну та монопольну ренту за такими критеріями: умови виникнення, суб'єкти привласнення, ділянки, з яких отримують ренту.

Рівень 3. Аналіз ціни землі в теорії К. Маркса та в сучасних економічних умовах.

7. Самостійна робота студентів

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача.

Мета СРС – засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів загальних і професійних компетентностей, які відіграють суттєву роль у становленні майбутнього фахівця вищого рівня кваліфікації.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів денної форми навчання, визначається навчальним планом і становить 54 % (58 годин) від загального обсягу навчального часу на вивчення дисципліни (108 годин). У ході самостійної роботи студент має перетворитися на активного учасника навчального процесу, навчитися свідомо ставитися до оволодіння теоретичними і практичними знаннями, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, нести індивідуальну відповідальність за якість власної професійної підготовки. СРС включає: опрацювання лекційного матеріалу; опрацювання та вивчення рекомендованої літератури, основних термінів та понять за темами дисципліни; підготовку до практичних, семінарських, лабораторних занять; підготовку до виступу на семінарських заняттях; поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або питань; виконання індивідуальних завдань (вирішення розрахункових індивідуальних та комплексних завдань) за вивченою темою; написання есе за заданою проблематикою; пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою дисципліни; аналітичний розгляд наукової публікації; контрольну перевірку студентами особистих знань за запитаннями для самодіагностики; підготовку до контрольних робіт та інших форм поточного контролю; підготовку до модульного контролю (колоквіуму).

Необхідним елементом успішного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни є самостійна робота студентів з вітчизняною та закордонною спеціальною економічною літературою. Основні види самостійної роботи, які запропоновані студентам для засвоєння теоретичних знань з навчальної дисципліни, наведені в табл. 7.1.

Завдання для самостійної роботи студентів та форми її контролю

Назва теми	Зміст самостійної роботи студентів	Кількість годин	Форми контролю СРС	Література
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1. Дослідження системи категорій капіталізму у I та II томах "Капіталу" К. Маркса.				
Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Роль марксизму в історії суспільства". Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	2	Захист індивідуального завдання. Поточна контрольна робота	Основна: [13; 32; 34; 35; 38; 39]. Додаткова: [58; 63; 64; 71]
Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>практичного заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Теорія трудової вартості та її розвиток у вченнях К. Маркса". Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	4	Захист індивідуального завдання	Основна: [3; 5; 9; 11; 20; 41; 42]. Додаткова: [68; 72]
Тема 3. Процес виробництва капіталу	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Капітал: сутність, процес його кругообігу" Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	4	Презентація результатів. Поточна контрольна робота	Основна: [2; 9; 11; 20; 26]. Додаткова: [45]
Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Технологічний процес виробництва". Підготовка до практичних занять. Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	4	Презентація результатів	Основна: [7; 9; 11]. Додаткова: [46 – 48; 50]

Продовження табл. 7.1

1	2	3	4	5
Тема 5. Проблема накопичення і сучасність	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Накопичення капіталу на сучасному етапі". Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	4	Презентація результатів. Поточна контрольна робота	Основна: [1; 9; 20; 41]. Додаткова: [43; 48]
Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Процес відтворення суспільного капіталу". Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	4	Захист індивідуального завдання	Основна: [3; 7; 8; 21; 26; 33]. Додаткова: [56; 63]
Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Сутність теорії середнього прибутку і ціни виробництва". Підготовка до колоквіуму. Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	8	Презентація результатів. Поточна контрольна робота	Основна: [7; 22; 26]. Додаткова: [44; 48]
Усього за змістовим модулем 1		30		
Змістовий модуль 2. Погляди К. Маркса і А. Маршалла на мікроекономічні і макроекономічні проблеми ринкової економіки та її розвиток				
Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Аграрні економічні відносини: сутність, види доходу". Підготовка до практичних занять. Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	4	Презентація результатів. Поточна контрольна робота	Основна: [22; 26; 33]. Додаткова: [47]

Продовження табл. 7.1

1	2	3	4	5
Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Теорії розвитку суспільства". Підготовка до практичних занять	4	Захист індивідуального завдання	Основна: [15; 16; 23]. Додаткова: [44 – 46; 51; 62; 67; 70]
Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Маржиналізм як один з напрямів економічної думки"	4	Презентація результатів. Поточна контрольна робота	Основна: [9; 11; 20 – 22; 25; 42]. Додаткова: [54; 58]
Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Основні фактори виробництва". Підготовка до практичних занять. Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	4	Захист індивідуального завдання	Основна: [2; 11; 25]. Додаткова: [45]
Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Ринкова рівновага та фактор часу". Підготовка до практичних занять	4	Презентація результатів. Поточна контрольна робота	Основна: [5; 41; 42]. Додаткова: [59]
Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми " <i>Проблеми розподілу національного доходу</i> ". Підготовка до практичних занять	6	Презентація результатів. Поточна контрольна робота	Основна: [2; 11; 25]. Додаткова: [45]

1	2	3	4	5
Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до <i>семінарського заняття</i> , огляд теоретичного матеріалу з теми "Економічний прогрес у вченнях А. Маршалла". Підготовка до практичних занять. Виконання індивідуальних завдань за обраною темою	2	Презентація результатів	Основна: [2; 25; 41; 42]. Додаткова: [48, 57]
Усього за змістовим модулем 2		28		
Усього		58		

7.1. Індивідуальне завдання

Творче завдання – це самостійна творча робота студента із запропонованих тем, яка виконується як домашня, позааудиторна робота. Мета написання есе – виявити вміння самостійно висловлювати думку, засновану на використанні джерел із певної тематики.

Творче завдання припускає вираження автором своєї точки зору, особистої суб'єктивної оцінки предмета міркування, дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення матеріалу. Тому мають бути використані роботи не менш як трьох – чотирьох авторів. Причому студент має навести точки зору як "за", так і "проти".

Внутрішня структура може бути довільною, хоча ми рекомендуємо таку структуру:

чіткий виклад суті поставленої проблеми;

самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках навчальної дисципліни;

висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми.

Оскільки творче завдання – це мала форма письмової роботи, необов'язковим, але бажаним, є повторення висновків у кінці.

Якість будь-якого залежить від трьох взаємозалежних складових: вихідний матеріал, що буде використаний (конспекти прочитаної літера-

тури, лекцій, запису результатів дискусій, власні міркування й накопичений досвід з даної проблеми); якість обробки наявного вихідного матеріалу (аргументація й доводи); аргументація (наскільки точно вона співвідноситься з піднятими в есе проблемами).

Рекомендований обсяг творчого завдання 3 – 4 сторінки.

Подається викладачу ретельно відредагованим і чітко надрукованим (або написаним) на папері формату А4. Шрифт друку повинен бути чітким, рядок – чорного кольору середньої жирності. Технічні вимоги до оформлення есе за допомогою ПЕОМ: шрифт – Times New Roman; розмір шрифту – 14 кегель; інтервал між рядками – 1,5; абзац – 1,25 см, поля: праве, ліве, верхнє – 15 мм, нижнє – 20 мм.

Рисунки і таблиці слід подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Цифровий матеріал слід оформляти у вигляді таблиць. Приклад побудови таблиці:

Таблиця (номер)

Назва таблиці				
Головка (шапка)				
Рядки				
	Заголовки рядків (боковик)	Колонки		

Заголовки
колонок
Підзаголовки
колонок

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово "Таблиця" починають із великої літери. На всі таблиці повинні бути посилання в тексті, при цьому слово "таблиця" в тексті пишуть скорочено, наприклад: "... у табл. 2".

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів слід подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони подані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Рівняння і формули слід виділяти з тексту вільними рядками.

Дотримання студентом означених вимог сприяє виробленню у студента належного стилю роботи, виховує вимогливість до себе, прищеплює навички ведення наукового дослідження, які будуть корисними при написанні курсових, дипломних і дисертаційних робіт.

Тематика творчих завдань

1. Місце аналізу двоїстого характеру праці в розвитку трудової теорії вартості.
2. Можливості синтезу трудової теорії вартості та теорії граничної корисності.
3. Теоретичні погляди на сутність капіталу в історії економічної думки і сьогодні.
4. Теорія додаткової вартості: критичні погляди.
5. Концепція експлуатації найманої праці і сучасність.
6. Еволюція відносин між працею та капіталом в процесі розвитку ринково-капіталістичної економічної системи.
7. Наслідки переважного зростання виробництва засобів виробництва у порівнянні з виробництвом предметів споживання (на прикладі економіки СРСР).
8. Проблема реалізації суспільного продукту в сучасних умовах.
9. Марксове розуміння перетворених форм у капіталістичній економіці і сучасність.
10. "Протиріччя" між I та III томами "Капіталу" у питанні про вартість.
11. Спільність і відмінність теорії соціалізму К. Маркса та практики соціалістичних суспільств 20 ст.
12. Концепція постеконічної формації К. Маркса та її розвиток у працях сучасних вчених.
13. Історична тенденція відносин приватної власності.
14. Протиріччя капіталістичної економічної системи суспільства.
15. Сучасні теорії суспільства майбутнього.
16. Історичні умови і теоретичні передумови створення "Принципів економічної науки" А. Маршалла.
17. Спільне та відмінне у поглядах К. Маркса і А. Маршалла на предмет і метод економічної науки.
18. Сутність заробітної плати за К. Марксом і А. Маршаллом.
19. Теорія прибутку А. Маршалла у порівнянні з іншими економічними теоріями прибутку.
20. Взаємозв'язок між теорією розподілу та теорією ціни А. Маршалла.

7.2. Контрольні запитання для самодіагностики

Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму

1. Якими є теоретико-методологічні витоки вчення К. Маркса?
2. Які історичні умови спонукали виникнення марксизму і "Капіталу"?
3. Які методи дослідження використовує К. Маркс у "Капіталі"?

Наведіть приклади.

4. У чому полягає предмет дослідження "Капіталу"?
5. Які теорії з творчого доробку К. Маркса є актуальними сьогодні і чому?

Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму

1. Розкрийте двоїстий характер праці, що міститься у товарі.
2. Чи існує протиріччя між приватною та суспільною працею?
3. Що таке еквівалентна та відносна форми вартості?
4. Що таке закон вартості і якими є його функції?
5. Чому вважається, що трудова теорія вартості є теоретичною основою теорії додаткової вартості?
6. Чи є можливим синтез трудової теорії вартості та теорії граничної корисності? Чому?

Тема 3. Процес виробництва капіталу

1. У чому полягають умови перетворення грошей на капітал?
2. Охарактеризуйте стадії процесу кругообігу промислового капіталу.
3. На які види К. Маркс класифікував капітал і за якими ознаками?
4. У чому полягають умови перетворення робочої сили на товар?
5. Чи існує явище експлуатації найманої праці сьогодні? Чому?
6. Дайте визначення категоріям абсолютної, відносної, надлишкової додаткової вартості.

Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність

1. Яке співвідношення між технологічним способом виробництва та суспільним способом виробництва?
2. Доведіть, що протиріччя в межах продуктивних сил є основним джерелом розвитку суспільства.
3. Які історичні етапи розвитку технологічного способу виробництва розкриті у "Капіталі"?

4. Розкрийте протиріччя індустріальної стадії технологічного способу виробництва.

5. Чи існують протиріччя сучасної постіндустріальної стадії технологічного способу виробництва? Які?

Тема 5. Проблема накопичення і сучасність

1. Чим відрізняється розширене відтворення капіталу від простого?

2. Яким чином відбувається перетворення додаткової вартості на капітал?

3. Як К. Маркс пояснює створення резервної армії праці і безробіття?

4. У чому полягає сутність капіталістичного накопичення?

5. Чим відрізняється концентрація капіталу від централізації капіталу?

6. Чи продовжує діяти загальний закон капіталістичного накопичення К. Маркса сьогодні? Чому?

Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"

1. Які два підрозділи суспільного виробництва виділяє К. Маркс?

2. Які особливості властиві моделі відтворення суспільного капіталу К. Маркса?

3. У чому полягають умови відтворення та реалізації сукупного продукту при простому відтворенні?

4. У чому полягають умови відтворення та реалізації сукупного продукту при розширеному відтворенні?

5. Доведіть, що капіталістичне відтворення має циклічний характер.

Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"

1. Чи існує протиріччя між I та III томами "Капіталу"?

2. Чим відрізняється міжгалузєва конкуренція від внутрішньогалузевої конкуренції?

3. Яким чином формується ціна виробництва товару за К. Марксом?

4. Що таке явище перетворених форм? Чи існує воно сьогодні? Наведіть приклади.

Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту

1. В чому полягає специфічність відносин у аграрному секторі у порівнянні з відносинами у промисловому виробництві?

2. Порівняйте між собою диференціальну ренту I роду та диференціальну ренту II роду.

3. Чим відрізняються між собою явища монопольної ренти, абсолютної ренти і диференціальної ренти?
4. Яким чином формується орендна плата та ціна землі?

Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність

1. У чому полягає діалектична взаємодія продуктивних сил та виробничих відносин? Яка її роль для суспільного розвитку?
2. Чим відрізняються між собою категорії суспільного способу виробництва, суспільно-економічної формації, економічної формації за К. Марксом?
3. Якими є характерні риси соціалістичного суспільства за К. Марксом?
4. Назвіть основні сучасні теорії розвитку суспільства в рамках формаційного та цивілізаційного підходів.
5. Чи існують протиріччя капіталістичної суспільно-економічної формації? У чому вони полягають сьогодні?
6. У чому полягає історична тенденція соціалізації виробничих відносин?

Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом

1. У чому полягають причини виникнення маржиналізму?
2. Якими є методологічні принципи маржиналізму?
3. Які етапи розвитку маржиналізму вам відомі?
4. Охарактеризуйте роль творчого внеску А. Маршалла в економічну науку.
5. Розкрийте розуміння предмету економічної науки за А. Маршаллом і сучасні погляди на це питання.
6. Які основні категорії економічної науки виділяє А. Маршалл?

Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація

1. Як оцінює А. Маршалл роль крупного машинного виробництва?
2. Що нового вніс А. Маршалл у теорію факторів виробництва?
3. Яким чином організація виробництва впливає на зростання продуктивності праці?
4. Порівняйте трактування категорії капіталу К. Маркса і А. Маршалла.
5. Як розрізняє А. Маршалл поняття кваліфікованої та некваліфікованої праці, фізичної та розумової праці?

Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла

1. Доведіть, що теорія ціни А. Маршалла є синтезом трудової теорії вартості та теорії граничної корисності.
2. Що таке споживацький надлишок?
3. Що таке еластичність? Які фактори впливають на еластичність попиту?
4. Як пов'язані між собою концепція витрат і ціна пропозиції за А. Маршаллом?
5. Зобразіть графічно "хрест Маршалла". Яким чином встановлюється рівновага на ринку?
6. Як А. Маршалл трактував наслідки існування монополії на ринку?
7. Охарактеризуйте вплив фактора часу на ціну рівноваги. Зобразіть графічно.

Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу

1. Охарактеризуйте взаємозв'язок між теорією розподілу та теорією ціни А. Маршалла.
2. У чому полягає закон спадної граничної продуктивності?
3. Що являє собою нормальний прибуток?
4. Що таке національний дивіденд за А. Маршаллом?
5. Яким чином А. Маршалл доводить, що рента, заробітна плата, процент та прибуток є доходами відповідних факторів виробництва?

Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла

1. Яким чином економічний прогрес впливає на вартість праці і матеріальні засоби виробництва?
2. У чому полягають умови соціального прогресу за А. Маршаллом?
3. Яка роль боротьби профспілок за підвищення життєвого рівня робочих за А. Маршаллом? Які риси такої боротьби сьогодні?
4. Який зв'язок між економічним прогресом і рівнем життя за А. Маршаллом?
5. Чи є можливим справедливий розподіл національного доходу? Чому?

8. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі консультацій, виконання перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль тощо.

Формами організації індивідуально-консультативної роботи є:

а) за засвоєнням теоретичного матеріалу:

консультації: індивідуальні (запитання-відповідь стосовно проблемних питань теоретичного матеріалу дисципліни); групові (розгляд типових прикладів-ситуацій).

б) за засвоєнням практичного матеріалу:

консультації індивідуальні та групові (обговорення практичних питань розвитку сучасних економічних систем, а також проблем розвитку економічної науки).

9. Методи навчання

При викладанні дисципліни "Спецсемінар по К. Марксу і А. Маршаллу" для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачено застосування таких навчальних технологій, як: проблемні лекції, міні-лекції; робота в малих групах; мозкові атаки; кейс-метод; ділові, дидактичні та рольові ігри, презентації, брейн-ринг, семінари – дискусії, економічні загадки (табл. 9.1 і 9.2).

Таблиця 9.1

Розподіл форм та методів активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни

Тема	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму	1.1. Міні-лекція на тему: "Реалізація методу сходження від абстрактного до конкретного у "Капіталі" К. Маркса". 1.2. Робота в малих групах: "Аналіз позицій вчених щодо оцінки ролі марксизму в історії економічної думки та суспільно-історичному процесі (на основі праць М. Блауга, К. Поппера, Р. Нуреева та ін.)" 1.3. Дискусія на тему: "Яка з концепцій творчого доробку К. Маркса є, на ваш погляд, найбільш актуальною та значущою?"
Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму	2.1. Виконання вправи: складання таблиці порівняння трудової теорії вартості та теорії граничної корисності за ознаками: автор(и); сучасний стан та перспективи розвитку; методологія та основні положення; які школи спираються на теорію. 2.2. Робота в малих групах: "Аналіз сучасних напрямів розвитку трудової теорії вартості (на прикладі праць Черковця В. Н., Сосніної Т.Н.)"

1	2
Тема 3. Процес виробництва капіталу	<p>3.1. Мозкова атака: "Що продає найманий робітник – робочу силу чи працю?"</p> <p>3.2. Ситуаційне завдання на тему: "Чи існує явище експлуатації найманої праці в сучасному суспільстві (в країнах, що розвиваються, у розвинених країнах, в країнах з транзитивною економікою)?"</p>
Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність	<p>4.1. Вирішення економічних загадок на тему внутрішніх протиріч індустріальної та постіндустріальної стадій технологічного способу виробництва.</p> <p>4.2. Ділова гра: "Книжкова фабрика"</p>
Тема 5. Проблема накопичення і сучасність	<p>5.1. Проведення брейн-рингу з питань теми.</p> <p>5.2. Кейс-метод з проблеми: "Чи продовжує діяти у сучасному суспільстві загальний закон капіталістичного накопичення? Чи є актуальними положення К. Маркса про відносне та абсолютне погіршення економічного стану найманих робітників?" (із використанням показників безробіття та соціальної нерівності в країнах світу).</p> <p>5.3. Вирішення задач з ілюстрації процесу накопичення індивідуального капіталу</p>
Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"	<p>6.1. Вирішення задач із проблем реалізації суспільного продукту за умов простого та розширеного відтворення суспільного капіталу.</p> <p>6.2. Презентації результатів дослідження циклічності капіталістичного відтворення на прикладах світових економічних криз 1929-33 рр., 1974-75 рр., 2008-2010 рр.</p>
Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"	<p>7.1. Вирішення задач із визначення середньої норми прибутку і ціни виробництва.</p> <p>7.2. Мозкова атака: "Чи існує протиріччя між I та III томами "Капіталу" у питаннях вартості та ціни виробництва, дії закону вартості"?</p> <p>7.3. Кейс-метод з проблеми: "Чи є актуальною концепція перетворених форм К. Маркса? Які економічні явища можна віднести до перетворених форм?" (за матеріалами праць К. Маркса, Г. Григоряна)</p>
Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту	<p>8.1. Вирішення задач із визначення диференціальної ренти.</p> <p>8.2. Проведення брейн-рингу з питань теми</p>

1	2
Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність	<p>9.1. Презентації результатів дослідження методологічних можливостей, переваг і недоліків цивілізаційного та формаційного підходів до аналізу суспільно-історичного розвитку (на основі праць К. Маркса, Д. Белла, А. Тойнбі, Н. Данилевського, П. Сорокіна).</p> <p>9.2. Ділова гра "Власність".</p> <p>9.3. Ситуаційне завдання на тему: "Як впливатиме практичний досвід соціалістичних суспільств 20 ст. на розвиток соціалістичної ідеї?"</p>
Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом	<p>10.1. Робота в малих групах: "Розкрийте зміст сучасних наукових дискусій про предмет економічної науки (за матеріалами праць С. Мочерного, В. Черковця, Г. Григоряна,) та сформулюйте власну позицію щодо питання".</p> <p>10.2. Дискусія на тему: "Як вплинули особливості методології досліджень К. Маркса і А. Маршалла на отримані ними теоретичні та практичні результати?"</p>
Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація	<p>11.1. Проблемна лекція на тему: "Організація і управління як фактор виробництва. Сучасні зміни у організаційних формах праці".</p> <p>11.2. Дискусія на тему: "Що спільного та відмінного у поглядах К. Маркса і А. Маршалла на роль крупного машинного виробництва у капіталістичній економічній системі?"</p> <p>11.3. Мозкова атака: "Чи виправдане виділення підприємницьких здібностей у якості самостійного фактора виробництва?"</p>
Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла	<p>12.1. Виконання графічної вправи: графічна інтерпретація миттєвої, короткострокової та довгострокової рівноваги.</p> <p>12.2. Робота в малих групах: "Визначте позитивні та негативні наслідки існування монополії на ринку".</p> <p>12.3. Ділова гра "Еластичність попиту"</p>
Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу	<p>13.1. Проблемна лекція на тему: "Взаємозв'язок між теорією розподілу та теорією ціни А. Маршалла".</p> <p>13.2. Мозкова атака: "Яке з джерел формування прибутку, на Ваш погляд, найбільш відповідає дійсності?" (за теоріями прибутку К. Маркса, А. Маршалла).</p> <p>13.3. Ділова гра "Фабрика піци" (визначення закону спадної граничної продуктивності)</p>
Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла	<p>14.1. Ситуаційна гра: Засідання Генеральної Асамблеї ООН на тему: "Яким чином можна забезпечити справедливий розподіл національного доходу в країнах світу?"</p> <p>14.2. Кейс-метод з проблеми: "Роль профспілкової боротьби; стан профспілок в Україні і можливості підвищення їх ефективності".</p> <p>14.3. Дискусія на тему: "Якими, на ваш погляд, повинні бути умови та ознаки соціально-економічного прогресу у суспільстві?"</p>

Використання методик активізації процесу навчання

Тема навчальної дисципліни	Практичне застосування методик	Методики активізації процесу навчання
Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму	<i>Семінарське заняття.</i> Тема: "Теорія трудової вартості та її розвиток у вченнях К. Маркса"	Семінари-дискусії, презентації
Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність	<i>Семінарське заняття.</i> Тема: "Технологічний процес виробництва"	Робота в малих групах, мозкові атаки
Тема 8. К.Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту	<i>Завдання 4.</i> Порівняйте між собою диференціальну ренту I та II роду, абсолютну та монопольну ренту за такими критеріями: умови виникнення, суб'єкти привласнення, ділянки, з яких отримують ренту	Семінари-дискусії, презентації
Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла	<i>Семінарське заняття.</i> Тема: "Економічний прогрес у вченнях А. Маршалла"	Робота в малих групах, мозкові атаки

Основні відмінності активних та інтерактивних методів навчання від традиційних визначаються не тільки методикою і технікою викладання, але й високою ефективністю навчального процесу, який виявляється у: високій мотивації студентів; закріпленні теоретичних знань на практиці; підвищенні самосвідомості студентів; формуванні здатності приймати самостійні рішення; формуванні здатності до ухвалення колективних рішень; формуванні здатності до соціальної інтеграції.

Проблемні лекції спрямовано на розвиток логічного мислення студентів, коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках, використовується досвід закордонних навчальних закладів із роздачею студентам під час лекцій друкованого матеріалу та виділенням головних висновків із питань, що розглядаються. Перед початком проблемної лекції слід чітко сформулювати проблему, яку необхідно вирішити. У процесі викладу лекційного матеріалу слід уни-

кати прямої відповіді на поставлені завдання, а висвітлювати лекційний матеріал так, щоб отриману інформацію студент міг використовувати під час розв'язання проблеми.

Міні-лекції передбачають виклад навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні-лекції проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження. На початку міні-лекції за вказаними темами лектор акцентує увагу студентів на необхідності представити викладений лекційний матеріал у так званому структурно-логічному вигляді. На розгляд виносяться питання, які зафіксовані у плані лекцій, але викладаються вони стисло.

Робота в малих групах дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Мозкові атаки – метод розв'язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити як найбільшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію.

Кейс-метод – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для презентації певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, інструктажу, демонстрації нових товарів і послуг. Головною позитивною рисою застосування презентацій у навчальному процесі є обмін досвідом і знаннями між студентами.

Рольові та ділові ігри – форма активізації студентів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Дидактичні ігри – метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що вже вироблені або виробляються самими учасниками, який реалізується через самостійне вирішення студентами поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань.

Банки візуального супроводження сприяють активізації творчого сприйняття змісту дисципліни за допомогою наочності.

10. Методи контролю

Система оцінювання сформованих компетентностей (див. табл. 2.1) у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль є засобом виявлення рівня сприйняття студентом навчального матеріалу даної дисципліни, визначення недоліків при засвоєнні знань та вмінь, встановлення ступеня відповідальності студентів та опанування ними навичками самостійної роботи, стимулювання інтересу студентів до вивчення дисципліни та активності у пізнанні. Проведення поточного контролю при вивченні дисципліни "Спецсемінар по К. Марксу і А. Маршаллу" передбачає надання певних балів за такими формами контролю: усне опитування, поточні контрольні роботи; виконання практичних завдань (в аудиторії та самостійно), домашніх завдань, підготовка доповідей, творчих завдань.

Проведення процедур **поточного контролю** результативності навчальної діяльності передбачається:

1. Шляхом проведення **колоквіумів** (колоквіум 1 проводиться після вивчення тем № 1 – 7, колоквіум 2 після вивчення тем № 8 – 14).

2. Шляхом **накопичування балів**, одержаних за кожним видом діяльності за результатами, отриманими студентом при вивченні тем.

Організація навчального процесу здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи. Згідно з цією системою, протягом семестру кожний студент має можливість одержати бали (згідно з формами поточного контролю). Мінімальний бал для заліку – 60 балів.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час семінарських і практичних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за накопичувальною 100-бальною системою за такими критеріями: розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;

вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії.

Критерії оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних та семінарських заняттях.

Критерії оцінки творчого завдання.

Оцінюється за такими критеріями: самостійність виконання; логічність та послідовність викладення матеріалу; повнота розкриття теми (проблемної ситуації); використання статистичної інформації та додаткових літературних джерел; обґрунтованість висновків; якість оформлення.

Бали ставляться з урахуванням якості написання і оформлення роботи, при обов'язковому її захисті.

"3" ставиться студентам, які показали глибоке знання проблем, пов'язаних із темою дослідження, вільне володіння матеріалом, методами економічного дослідження, вміння самостійно й творчо мислити, знаходити, обробляти, аналізувати фактичний матеріал, пов'язувати теоретичний матеріал із проблемами розвитку України та країн світу. У процесі захисту роботи студент повинен продемонструвати вміння узагальнювати матеріал, робити самостійні теоретичні та практичні висновки. Обов'язковим є оформлення есе згідно з вказаними вимогами.

"2,5 – 2,9" ставиться тоді, коли в роботі розкрито основні положення теми, але деякі питання розкрито неповністю, або наявні деякі неточності у викладанні матеріалу чи оформленні роботи; якщо в процесі захисту студент допускає деякі помилки, якщо студентом було усунено не всі зауваження, які було зроблено науковим керівником.

"2,0 – 2,4" ставиться тоді, коли в роботі розкрито основні положення теми, але деякі питання розкрито неповно, або наявні деякі неточності у викладанні матеріалу чи оформленні роботи; якщо відсутня творчість та самостійність у дослідженні та у висновках; якщо в процесі захисту студент допускає деякі помилки, якщо студентом була усунена значна частина зауважень, які були зроблені науковим керівником.

"1,5 – 1,9" ставиться тоді, коли в роботі розкрито основні положення теми, але деякі питання розкрито неповно, або наявні певні неточності

у викладанні матеріалу чи оформленні роботи; якщо повністю відсутня творчість та самостійність у дослідженні; якщо в процесі захисту студент допускає деякі помилки, якщо студентом була усунена значна частина зауважень, які були зроблені науковим керівником.

"1,0 – 1,4" ставиться у тих випадках, коли основні теоретичні питання висвітлено поверхово, немає висновків або висновки не мають самостійного характеру; недостатньо використано джерела економічної літератури (як монографій, так і періодичних видань); студент слабо володіє матеріалом роботи; не може пов'язати теоретичний матеріал з проблемами суспільного розвитку; не враховані зауваження наукового керівника; робота оформлена з порушенням вимог.

"0,5 – 0,9" ставиться у тих випадках, коли основні теоретичні питання висвітлено поверхово, теоретичні положення дуже слабо підкріплені фактичним матеріалом; немає висновків; при захисті студент слабо володіє матеріалом роботи; не може пов'язати теоретичний матеріал з проблемами суспільного розвитку; оформлення роботи не відповідає вимогам.

Оцінка "відмінно" ставиться за умови відповідності виконаного завдання студента або його усної відповіді до усіх п'яти зазначених критеріїв. Відсутність тієї чи іншої складової знижує оцінку на відповідну кількість балів.

При оцінюванні практичних завдань увага приділяється також їх якості та самостійності, своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана то оцінка буде знижена.

Поточні контрольні роботи (ПКР) передбачають виявлення опанування студентом лекційного матеріалу та вміння застосовувати його для вирішення практичної ситуації. Поточні контрольні роботи проводяться у письмовій формі та можуть вміщувати практичні та ситуаційні завдання, проблемні запитання щодо вивченої тематики, тестові завдання тощо.

Модульний контроль, що проводиться з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті *інтегровану* оцінку результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля.

Модульний контроль з даної навчальної дисципліни проводиться у формі колоквиуму. **Колоквиум** – це форма перевірки й оцінювання знань студентів у системі освіти у вищих навчальних закладах. Проводиться як проміжний міні-екзамен з ініціативи викладача.

Приклад завдань до колоквиуму
Змістовий модуль 1. Дослідження системи категорій капіталізму
у I та II томах "Капіталу" К. Маркса.

Варіант №

1. Дайте визначення поняттям та категоріям: неомарксизм; діалектичний метод; суспільно-економічна формація; експлуатація найманої праці.

2. Розкрийте питання.

Охарактеризуйте предмет та методологічні принципи "Капіталу" К. Маркса.

3. Порівняйте трудову теорію вартості та теорію граничної корисності за наступними критеріями. Результати надайте у вигляді таблиці.

Критерій	Трудова теорія вартості	Теорія граничної корисності
автори		
які школи в історії економічної думки спираються на теорію		
особливості методології та основні положення		
сучасний стан та перспективи розвитку		

Критерії оцінки колоквиуму:

Завдання 1 оцінюється в "3" бали, а саме: 2,0 – відповідь на завдання повна, правильна, логічна; 0,5 – (зв'язок теоретичного матеріалу з проблемами України); 0,5 – охайність виконання завдання.

Завдання 2 оцінюється в "6" балів, а саме: 2,0 – відповідь на завдання повна, правильна, логічна; 2,0 – відповідь містить аналіз, систематизацію, узагальнення, в тому числі використання графічних моделей; 1,5 – обґрунтовані висновки щодо процесів, які аналізуються з наведенням прикладів з суспільно-історичного та сучасного розвитку суспільства (України); 0,5 – охайність виконання завдання

Завдання 3 оцінюється в "7" балів, а саме: 3,0 – відповідь на завдання повна, правильна, логічна; 2,0 – відповідь містить аналіз, систематизацію, узагальнення, в тому числі використання графічних моделей; 1,5 – обґрунтовані висновки щодо процесів, які аналізуються з наведенням прикладів з суспільно-історичного та сучасного розвитку суспільства (України); 0,5 – охайність виконання завдання.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей студентів денної форми навчання наведена в табл. 11.1.

Таблиця 11.1

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей

Професійні компетентності	Навчальний тиждень	Години	Методи та форми навчання	ОЦІНКА рівня сформованості компетентностей				
				Форми контролю	Макс. бал			
Змістовий модуль 1. Дослідження системи категорій капіталізму у I та II томах "Капіталу" К. Маркса.					50,00			
1	2	3	4	5	6	7	8	
СММ1	Здатність аналізувати особливості методології вчення К. Маркса і "Капіталу"	1-2	Ауд.	4	Лекція	Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму.	Робота на лекції	1,5
		2		2	Практичне та семінарське заняття	<i>Тема семінарського заняття: "Роль марксизму в історії суспільства"</i> 1. Основні ідеї марксизму в історії економічної думки. 2. Історія створення і предмет "Капіталу" К. Маркса. 3. Методологія вчення К. Маркса і "Капіталу". 4. Значення творчого спадку К. Маркса в цілому та за окремими теоріями <i>Завдання 1.</i> Проаналізуйте позиції вчених щодо оцінки ролі марксизму в історії економічної думки та суспільно-історичному процесі, спираючись на роботи М. Блауга, К. Поппера та ін.	Активна участь у обговоренні питань теми. Поточна контрольна робота	5
	1-2	СРС	2	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Презентація	1	
	Здатність аналізувати протиріччя, методологічну та практичну цінність трудової теорії вартості	3	Ауд.	2	Лекція	Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму	Робота на лекції	0,5
4		1		Практичне та семінарське заняття	<i>Тема семінарського заняття: "Теорія трудової вартості та її розвиток у вченнях К. Маркса"</i> 1. Товар. Двоїстий характер праці, що міститься у товарі. 2. Історичний розвиток форм вартості. 3. Трудова теорія вартості як теоретична основа теорії додаткової вартості, "Капіталу". <i>Завдання 2.</i> Дайте аргументовану відповідь: яка з теорій К. Маркса, на ваш погляд, є найбільш актуальною (на прикладі теорії додаткової вартості, теорії трудової вартості, формаційної теорії, теорії економічних циклів та ін.)? В чому, на вашу думку, полягає цінність марксистського вчення для майбутнього?	Активна участь у обговоренні питань теми	1	

Продовження табл. 11.1

	1	2	3	4	5	6	7	8
		3	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань	0,5
СММ2	Здатність визначати умови перетворення робочої сили на товар та утворення заробітної плати	4	Ауд.	2	Лекція	Тема 3. Процес виробництва капіталу	Робота на лекції	0,5
		4		1	Семинарське заняття	<i>Тема семінарського заняття: "Капітал: сутність, процес його кругообігу"</i>	Активна участь у обговоренні питань теми. Поточна контрольна робота	4
		4	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх та творчих завдань	3,5
СММ1	Здатність порівнювати між собою інструментальну, індустріальну та постіндустріальну стадії розвитку технологічного способу виробництва	5	Ауд.	2	Лекція	Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність	Робота на лекції	0,5
		6		1	Семинарське заняття	<i>Тема семінарського заняття: "Технологічний процес виробництва"</i>	Активна участь у обговоренні питань теми	1
		5	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань	0,5
	Здатність аналізувати загальний закон капіталістичного накопичення та його сучасне відображення у функціонуванні капіталістичної системи	6	Ауд.	2	Лекція	Тема 5. Проблема накопичення і сучасність	Робота на лекції	0,5
		6		1	Семинарське заняття	<i>Тема семінарського заняття: "Накопичення капіталу на сучасному етапі"</i>	Активна участь у обговоренні питань теми. Поточна контрольна робота	4
		6	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань	0,5
СММ3	Спроможність порівнювати процеси відтворення індивідуального та суспільного капіталу	7	Ауд.	2	Лекція	Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"	Робота на лекції	0,5
		8		1	Семинарське заняття	<i>Тема семінарського заняття: "Процес відтворення суспільного капіталу"</i>	Активна участь у обговоренні теоретичних питань	1
		7	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань	0,5
СММ3	Спроможність розкривати "протириччя" між та III томами "Капіталу"	8-9	Ауд.	4	Лекція	Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу". КОЛОКВІУМ за ЗМІСТОВИМ МОДУЛЕМ 1	Робота на лекції	16
		8		1	Практичне та семінарське заняття	<i>Тема семінарського заняття: "Сутність теорії середнього прибутку і ціни виробництва"</i> Завдання 3. Розрахуйте середню норму прибутку і ціну виробництва за таких умов: в суспільному виробництві беруть участь три галузі, витрати виробництва яких складають, відповідно, (80с+20v), (70с+30v), (60с+40v); норма додаткової вартості 200 %	Активна участь у обговоренні теоретичних питань. Поточна контрольна робота	4
		8-9	СРС	8	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел по темі	Перевірка домашніх та творчих завдань	3,5

Продовження табл. 11.1

1	2	3	4	5	6	7	8	
Змістовий модуль 2. Погляди К. Маркса і А. Маршалла на мікроекономічні й макроекономічні проблеми ринкової економіки та її розвиток								
СММ3	Спроможність порівнювати між собою диференціальну ренту I та II роду, абсолютну та монопольну ренту	10	Ауд.	2	Лекція	Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту	Робота на лекції	0,5
		10		2	Практичне та семінарське заняття	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Аграрні економічні відносини: сутність, види доходу" <i>Завдання 4.</i> Порівняйте між собою диференціальну ренту I та II роду, абсолютну та монопольну ренту за такими критеріями: умови виникнення, суб'єкти привласнення, ділянки, з яких отримують ренту	Активна участь у обговоренні теоретичних питань. Поточна контрольна робота	5
		10	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань	1
СММ3	Здатність порівнювати теорію суспільно-історичного розвитку К. Маркса та сучасні теорії розвитку суспільства	11	Ауд.	2	Лекція	Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність	Робота на лекції	0,5
		12		1	Семінарське заняття	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Теорії розвитку суспільства"	Активна участь у обговоренні теоретичних питань	1
		11	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання СР № 4 "Сучасні теорії розвитку суспільства"	Перевірка домашніх завдань	0,5
СММ3	Здатність порівнювати погляди К. Маркса і А. Маршалла на предмет і метод економічної науки	12	Ауд.	2	Лекція	Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом	Робота на лекції	0,5
		12		1	Семінарське заняття	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Маржиналізм як один з напрямів економічної думки"	Активна участь у обговоренні теоретичних питань. Поточна контрольна робота	4
		12	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх та творчих завдань	4,5
СММ3	Здатність порівнювати позиції К. Маркса і А. Маршалла щодо сутності капіталу	13	Ауд.	2	Лекція	Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація	Робота на лекції	0,5
		14		1	Семінарське та практичне заняття	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Основні фактори виробництва" <i>Завдання 5.</i> Що нового вніс А. Маршалл в теорію факторів виробництва (необхідно проаналізувати концепцію організації виробництва)?	Активна участь у обговоренні питань теми	1
		13	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Виконання СР №5 "Організація і управління як новий чинник виробництва за А. Маршаллом"	Перевірка домашніх завдань	0,5
СММ2	Спроможність характеризувати актуальність елементів ринкової теорії А. Маршалла у сучасній економічній науці	14	Ауд.	2	Лекція	Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла	Робота на лекції	0,5
		14		1	Семінарське та практичне заняття	<i>Тема семінарського заняття:</i> "Ринкова рівновага та фактор часу" <i>Завдання 6.</i> Проілюструйте за допомогою графіків вплив фактора часу на рівновагу на ринку та на ціну рівноваги	Активна участь у обговоренні питань теми. Поточна контрольна робота	4
		14	СРС	4	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань	0,5

Закінчення табл. 11.1

1		2	3	4	5	6		7	8
СММ3	Здатність визначати спільне і відмінне у поглядах на природу прибутку А. Маршалла і К. Маркса	15	Ауд.	2	Лекція	Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу	Робота на лекції	0,5	
		16		2	Семінарське заняття	Тема семінарського заняття: "Проблеми розподілу національного доходу" та "Економічний прогрес у вченнях А. Маршалла"	Активна участь у обговоренні питань теми. Поточна контрольна робота	5	
		15-16	СРС	6	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх та творчих завдань	3,5	
СММ2	Здатність порівнювати особливості трактування економічного прогресу А. Маршаллом та К. Марксом	16-17	Ауд.	4	Лекція	Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла. КОЛОКВІУМ за ЗМІСТОВИМ МОДУЛЕМ 2	Робота на лекції	16	
		17	СРС	2	Підготовка до занять	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань	0,5	
ВСЬОГО годин				108	Загальна максимальна кількість балів по дисципліні			100	
з НИХ									
аудиторні				50	46 %	поточний контроль			100
самостійна робота				58	54 %				

Розподіл балів у межах тем змістових модулів наведено в табл. 11.2.

Таблиця 11.2

Розподіл балів за темами

Теми змістового модуля		лекції	практичні заняття	домашнє завдання	поточні КР	творчі завдання	колоквіум	Всього
ЗМ 1	Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму	1,5	2	1	3		15	50
	Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму	0,5	1	0,5				
	Тема 3. Процес виробництва капіталу	0,5	1	0,5	3	3		
	Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність	0,5	1	0,5				
	Тема 5. Проблема накопичення і сучасність	0,5	1	0,5	3			
	Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"	0,5	1	0,5				
	Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"	1	1	0,5	3	3		
ЗМ 2	Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту	0,5	2	1	3		15	50
	Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність	0,5	1	0,5				
	Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом	0,5	1	0,5	3	4		
	Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація	0,5	1	0,5				
	Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла	0,5	1	0,5	3			
	Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу	0,5	2	0,5	3	3		
	Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла	1		0,5				
РАЗОМ		9	16	8	24	13	30	100

Максимальну кількість балів, яку може накопичити студент протягом тижня за формами та методами навчання, наведено в табл. 11.3.

Таблиця 11.3

Розподіл балів за тижнями

Теми змістовного модуля		лекції	практичні заняття	домашнє завдання	поточні КР	творчі завдання	колоквиум	Всього	
ЗМ 1	Тема 1	1 тиждень	1					1	
	Тема 1	2 тиждень	0,5	2	1	3		6,5	
	Тема 2	3 тиждень	0,5					0,5	
	Тема 3	4 тиждень	0,5	2	1	3	3	9,5	
	Тема 4	5 тиждень	0,5					0,5	
	Тема 5	6 тиждень	0,5	2	1	3		6,5	
	Тема 6	7 тиждень	0,5					0,5	
	Тема 7	8 тиждень	0,5	2	1	3	3	15	24,5
ЗМ 2	Тема 7	9 тиждень	0,5					0,5	
	Тема 8	10 тиждень	0,5	2	1	3		6,5	
	Тема 9	11 тиждень	0,5					0,5	
	Тема 10	12 тиждень	0,5	2	1	3	4	10,5	
	Тема 11	13 тиждень	0,5					0,5	
	Тема 12	14 тиждень	0,5	2	1	3		6,5	
	Тема 13	15 тиждень	0,5					0,5	
	Тема 14	16 тиждень	0,5	2	1	3	3	15	24,5
	Тема 14	17 тиждень	0,5					0,5	
РАЗОМ			9	16	8	24	13	30	100

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни визначається відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 11.4).

Оцінки за цією шкалою заносяться до відомостей обліку успішності, індивідуального навчального плану студента та іншої академічної документації.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано
1 – 34	F		

12. Рекомендована література**12.1. Основна**

1. Бережная Н. И. Политическая экономия в структурно-логических схемах : учебное пособие / Н. И. Бережная. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2008. – 288 с.
2. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М. : "Дело Лтд", 1994. – 720 с.
3. Борисов Е. Ф. Экономическая теория / Е. Ф. Борисов. – М. : Юристъ, 2002. – 567 с.
4. Вазюлин В. А. Логика "Капитала" Карла Маркса / В. А. Вазюлин. – М. : СГУ, 2002. – 394 с.
5. Всемирная история экономической мысли: В 6-ти томах / МГУ им. Ломоносова / под ред. В. Н. Черковец, А. В. Аникин, В. С. Афанасьев, и др. Т. 2: От Смита и Рикардо до Маркса и Энгельса. – М. : Мысль, 1988. – 574 с.
6. Гальчинский А. С. К. Маркс и развитие экономической мысли Запада / А. С. Гальчинский. – М. : Экономика, 1990. – 199 с.
7. Григорян Г. М. Историческая тенденция капитализма (полит-экономический аспект) : Монография / Г. М. Григорян. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2008. – 240 с.
8. Григорян Г. М. Политическая экономия: принципы обновления и развития / Г. М. Григорян. – Х. : Изд-во ХГЭУ, 2000. – 387 с.
9. Григорян Г. М. Історія економічних вчень : конспект лекцій / Г. М. Григорян, М. А. Сіроштан, Л. О. Українська. – Х. : ХДЕУ, 2003. – 251 с.

10. История экономических учений : (современный этап) : учебник для студентов экон. специальностей / под общей ред. А. Г. Худокормова. – М. : ИНФРА-М, 2010.
11. История экономических учений : учеб. пособ. / под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. – М. : Инфра-М, 2004. – 783 с.
12. Історія економічних вчень (сучасна економічна думка) : навч. посіб. / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. – Львів : Новий світ, 2000, 2005. – 486 с.
13. Котельников М. "Маркс и XXI век". К итогам научной конференции в честь 190-летия со дня рождения К. Маркса / М. Котельников // Вопросы философии. – 2008. – №. 10 – С. 45 – 51.
14. Куликов Л. В. Об особенностях логической схемы К. Маркса / Л. В. Куликов // Постигание К. Маркса. – М., 1998. – С. 149 – 159.
15. Маркс К. К критике политической экономии // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. 2-е изд. Т. 4. – 235 с.
16. Маркс К. Манифест коммунистической партии // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. 2-е изд. Т.4. – 321 с.
17. Маркс К. Теории прибавочной стоимости (4-й том "Капитала"). К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. т. 26. – 187 с.
18. Маркс К. Экономическая рукопись 1861 – 1863 годов. / К. Маркс. Соч. т. 47. – 187 с.
19. Маркс К. Экономические рукописи 1857 – 1859 годов. (Первоначальный вариант "Капитала") / К. Маркс. Соч. т. 46. – 235 с.
20. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / К. Маркс. Т. 1. – М. : Политиздат, 1973. – 907 с.
21. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / К. Маркс. Т. 2. – М. : Политиздат, 1974. – 648 с.
22. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / К. Маркс. Т. 3. – М. : Политиздат, 1974. – 1084 с.
23. Маркс К. Критика Готской программы // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. Т. 19. – С. 9 – 32.
24. Марксистско-ленинская теория исторического процесса. Исторический процесс: действительность, материальная основа, первичное и вторичное / отв. ред. Ю. К. Плетников. – М. : Наука, 1981. – 463 с.
25. Маршалл А. Принципы экономической науки: в 3-х т. / А. Маршалл; пер. с англ. – М. : Издательская группа "Прогресс" – 1993.
26. Медведев В. А. Политическая экономия / В. А. Медведев. – М. : Изд-во политической литературы, 1988. – 735 с.

27. Мешко І. М. Історія економічних вчень: основні течії західно-європейської та американської економічної думки : навч. посіб. / І. М. Мешко. – К. : Вища школа, 1994. – 175 с.

28. Наймушин В. Г. Феномен монополии в теории А. Маршалла / В. Г. Наймушин // Экономический вестник Ростовского гос. ун-та. – 2008. – т. 6. – № 2. – С. 46 – 52.

29. Нуреев Р. Исторические судьбы учения Карла Маркса / Р. Нуреев // Вопросы экономики. – 2007. – № 9. – С. 87 – 103.

30. Плетников Ю. К. Формационная и цивилизационная триады К. Маркса / Ю. К. Плетников // Карл Маркс и современная философия: Сборник материалов научной конференции к 180-летию со дня рождения К. Маркса. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://philosophy.ru/iphras/library/marx/marx7.html>. – название с экрана.

31. Розенберг Д. И. Комментарии к первому тому "Капитала" К. Маркса / Д. И. Розенберг. – М. : Изд. соц.-эк. литературы, 1961. – 655 с.

32. Сажина М. А. Актуальность марксизма для современной экономической науки: марксизм и институционализм / М. А. Сажина // Постижение К. Маркса. – М., 1998.

33. Сіроштан М. А. Політична економія : навч. посіб. / М. А. Сіроштан, Г. М. Григорян, А. Б. Тененбаум та ін. – Х. : РВВ ХДЕУ, 1998. – 344 с.

34. Философия : учебник для вузов / под. общ. ред. В. В. Миронова. – М. : Норма, 2008. – 928 с.

35. Философия : энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2006. – 1072 с.

36. Чепуренко А. Ю. Из истории второй книги "Капитала" Маркса / А. Ю. Чепуренко // Очерки по истории "Капитала" К. Маркса. – М., 1983. – С. 206 – 248.

37. Чепуренко А. Ю. Идеиная борьба вокруг "Капитала" сегодня / А. Ю. Чепуренко. – М. : Политиздат, 1988. – 239 с.

38. Шляпин В. Н. Фундаментальное значение марксизма и объективные ошибки его последователей / В. Н. Шляпин // Постижение К. Маркса. – М., 1998. – С. 25 – 35.

39. Шумпетер Й. Марксистская доктрина / Й. Шумпетер // Капитализм, социализм и демократия. – М., 1995. – С. 35 – 45.

40. Эйххорн В. Диалектика производительных сил и производственных отношений / В. Эйххорн, А. Бауэр, Г. Кох. – М. : Прогресс, 1977. – 221 с.

41. Юхименко П. І. Історія економічних учень / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання-Прес, 2001. – 514 с.

42. Ядгаров Я. С. История экономических учений: учебник для студентов вузов, обучающихся по экон. и управ. специальностям / Я. С. Ядгаров. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 345 с.

12.2. Додаткова

43. Аргон Р. Этапы развития социологической мысли / Р. Аргон. – М. : Прогресс-Политика, 1992.

44. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – 456 с.

45. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986. – 450 с.

46. Бузгалин А. В. Ренессанс социализма: Курс лекций / А. В. Бузгалин. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 512 с.

47. Вильховченко Э. Постиндустриальные модели труда: социорорганизованный прогресс на рубеже XXI века / Э. Вильховченко // МЭ и МО. – 2003. – № 3. – С. 56 – 65.

48. Волков Г. Н. Истоки и горизонты прогресса / Г. Н. Волков. – М. : Издательство политической литературы, 1976. – 335 с.

49. Григорян Г. М. Собственность: история и современность / Г. М. Григорян. – Х. : Изд-во ХГЭУ, 2002. – 187 с.

50. Григорян Г. М. Историческая необходимость социальной парадигмы развития человека и человеческого общества / Г. М. Григорян // Социальная экономика. – 2006. – № 1 – 2. – С. 25 – 37.

51. Данилевский Н. Я. Россия и Европа / Н. Я. Данилевский. – М. : "Книга", 1991. – 576 с.

52. Дятел Е. П. Системный анализ объекта и предмета политической экономики в "Капитале" К. Маркса / Е. П. Дятел. – Иркутск, 1987. – 187 с.

53. Задорожний Г. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства / Г. Задорожний, О. Коврига, В. Смолоник. – Х. : ХІБМ, 2000. – 192 с.

54. Зиновьев А. А. Восхождение от абстрактного к конкретному (на материале "Капитала" К. Маркса) / А. А. Зиновьев. – М., 2002.

55. Ильенков Э. В. Диалектика абстрактного и конкретного в "Капитале" Маркса / Э. В. Ильенков. – Издательство АН СССР. – 290 с.

56. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia-Наука, 1998. – 640 с.
57. Иноземцев В. Л. К теории постэкономической общественной формации / В. Л. Иноземцев. – М. : Таурис, Век, 1995. – 336 с.
58. Марксово наследие и современная экономическая наука ("круглый стол" журнала "Вопросы экономики") // Вопросы экономики. – 2005. – № 1, 2. – С. 25 – 30.
59. Милль Дж. С. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии / Дж. С. Милль. В 3-х т. – М. : Прогресс, 1980 – 1981. – 324 с.
60. Мочерний С. Технологічний спосіб виробництва / С. Мочерний. // Економічна енциклопедія. Т. 3. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – 952 с.
61. Мочерний С. Предмет економічної теорії / С. Мочерний, О. Устенко. // Економіка України, 2003. – № 9. – 2003. – № 10. – С. 4 – 12. – С. 4 – 10.
62. Новая постиндустриальная волна на Западе. – Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – 640 с.
63. Поппер К. Злиденність історизму / К. Поппер. – К. : Абрис, 1994. – 192 с.
64. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 2: Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы / пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского. – М. : Феникс, Международный фонд "Культурная инициатива", 1992. – 528 с.
65. Семёнов Ю. И. Марксова теория общественно-экономических формаций и современность / Ю. И. Семенов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://scepisis.net/library/id_120.html. – Название с экрана.
66. Синицкий А. В. Методологические проблемы концепции постиндустриального общества Д. Белла / А. В. Синицкий // Экономическая теория: истоки и перспективы. – М. : Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2006. – С. 334 – 342;
67. Сорокин П. Социальная и культурная динамика / пер. с англ. В. В. Сапова. – СПб : Изд-во Рус. Христиан. гуманитар. Ин-та, 2000. – 1054 с.
68. Соснина Т. Н. Стоимость: историко-методологическое исследование : учебное пособие / Т. Н. Соснина. – Самара : Самарский научный центр РАН, 2005. – 396 с.
69. Социализм: диалектика производительных сил и производственных отношений / под ред. В. Г. Марахова. – М. : Издательство "Мысль", 1975. – 334 с.
70. Тойнби А. Постигание истории [Текст] : сборник / А. Д. Тойнби ; пер. Е. Д. Жарков. – М. : Прогресс : Культура, 1996. – 608 с.

71. Хайек Ф. А. Дорога к рабству / Ф. А. Хайек. – М. : Экономика, 1992. – 348 с.
72. Черковец В. Н. Еще раз к вопросу о различиях и синтезе трудовой теории стоимости и теории предельной полезности / В. Н. Черковец // Вопросы политической экономии. – 2012. – № 4(5). – С. 47 – 107.
73. Энгельс Ф. Дополнения к третьему тому "Капитала" / Ф. Энгельс. Соч. т. 25. – 256 с.
74. Энгельс Ф. Письмо к В. Боргиусу от 25 января 1894 г / Ф. Энгельс. Соч. т. 39. – 237 с.

12.3. Ресурси мережі Інтернет

75. Бібліотека навчальної та наукової літератури. – Режим доступу : <http://sbiblio.com/biblio/>.
76. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
77. Електронний журнал "Економічна соціологія". – Режим доступу : <http://ecsoc.hse.ru/>.
78. Навчально-методичні матеріали, електронні підручники з різних галузей економічної науки. – Режим доступу : <http://www.economicus.ru>.
79. Науковий журнал "Бізнес-інформ". – Режим доступу : <http://business-inform.net/main/>.
80. Науковий журнал "Економічна теорія". – Режим доступу : <http://etet.org.ua/>.
81. Науковий журнал "Проблеми економіки". – Режим доступу : <http://www.problecon.com/main/>.
82. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/>.
83. Офіційний веб-сайт Світового банку. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/>.
84. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка. – Режим доступу : <http://korolenko.kharkov.com/>.

12.4. Методичне забезпечення

85. Митрофанова А. С. Безробіття та його соціально-економічні наслідки як прояв протиріч між сучасним технологічним способом виробництва і капіталістичним способом виробництва [Електронний ресурс] / А. С. Митрофанова. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=57407>. – Назва з екрану.

86. Митрофанова А. С. Методологічні можливості формаційного підходу / А. С. Митрофанова. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=57409>. – Назва з екрану.

87. Митрофанова А. С. Методологічні основи вивчення і використання категорії технологічного способу виробництва [Електронний ресурс] / А. С. Митрофанова. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=57430>. – Назва з екрану.

88. Митрофанова А. С. Методологічний потенціал цивілізаційного підходу до проблеми пошуку джерел розвитку суспільства [Електронний ресурс] / А. С. Митрофанова. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/course/view.php?id=2928#section-0>. – Назва з екрану.

89. Митрофанова А. С. Нестандартні форми зайнятості в умовах сучасної капіталістичної системи [Електронний ресурс] / А. С. Митрофанова. – Режим доступу : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=57432>. – Назва з екрану.

90. Митрофанова А. С. Противоречия эксплуатации творческого труда в контексте цивилизационного развития общества [Электронный ресурс] / А. С. Митрофанова. – Режим доступа : <http://www.ikt.hneu.edu.ua/course/view.php?id=2928#section-0>. – Название с экрана.

**Структура складових професійних компетентностей з навчальної дисципліни
"Спецсемінар по К. Марксу і А. Маршаллу"
за Національною рамкою кваліфікацій України**

Складові компетентності, яка формується в рамках теми	Мінімальний досвід	Знання	Вміння	Комунікації	Автономність і відповідальність
1	2	3	4	5	6
Тема 1. "Капітал" – головна праця К. Маркса, марксизму					
Здатність аналізувати особливості вчення К. Маркса	Сутність поняття капітал та його класифікація	Знання основних понять вчення К. Маркса; місце "Капіталу" у розвитку економічної теорії	Ідентифікувати ключові поняття вчення К. Маркса	Ефективно формувати комунікаційну стратегію щодо розробки та реалізації рішень	Відповідальність за точну ідентифікацію ключових категорій
Тема 2. Розвиток трудової теорії вартості у "Капіталі" і її місце у дослідженні системи категорій капіталізму					
Здатність аналізувати протиріччя, методологічну та практичну цінність трудової теорії вартості	Основні етапи створення трудової теорії вартості	Знання видів вартості товару; сутність закону вартості та його функцій	Аналізувати трудову теорію вартості; виявляти протиріччя між приватною та суспільною працею	Презентувати результати визначення найбільш ефективного рішення	Відповідальність за точність і коректність прийнятого рішення
Тема 3. Процес виробництва капіталу					
Здатність визначати умови перетворення робочої сили на товар та утворення заробітної плати	Характеристика факторів виробництва	Знання методичних основ процесу виробництва капіталу; сутність теорії додаткової вартості	Здійснювати вибір методичного інструментарію для вирішення конкретної економічної проблеми	Презентувати результати	Самостійно приймати ефективні рішення

1	2	3	4	5	6
Тема 4. Аналіз технологічних способів виробництва у "Капіталі" і сучасність					
Здатність порівнювати між собою інструментальну, індустріальну та постіндустріальну стадії розвитку технологічного способу виробництва	Сутність способу виробництва	Знання критеріїв оцінки та принципів технологічних способів виробництва	Здійснювати обґрунтування рішень; визначати стадії розвитку технологічного способу виробництва	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Приймати ефективні рішення та відповідати за надійність і точність результатів
Тема 5. Проблема накопичення і сучасність					
Здатність аналізувати загальний закон капіталістичного накопичення та його сучасне відображення у функціонуванні капіталістичної системи	Визначення поняття "накопичення капіталу"	Знання основних етапів накопичення капіталу; сутність всезагального закону капіталістичного накопичення	Визначати фактори, що впливають на накопичення капіталу	Презентувати результати	Самостійно приймати ефективні рішення
Тема 6. Проблема відтворення суспільного капіталу у II томі "Капіталу"					
Спроможність порівнювати процеси відтворення індивідуального та суспільного капіталу	Поняття відтворення капіталу	Знання процесу відтворення капіталу; сутність циклічного відтворення капіталу	Визначати та формалізувати природу відтворення капіталу	Презентувати результати формалізації невизначеності. Здатність до групової взаємодії в процесі з'ясування причин виникнення невизначеності	Приймати рішення в умовах невизначеності та відповідати за точність і коректність результатів
Тема 7. Теорія середнього прибутку і ціни виробництва у III томі "Капіталу"					
Здатність прослідкувати формування середнього прибутку і ціни виробництва в процесі міжгалузевої конкуренції та розраховувати їх	Сутність поняття "середній прибуток", ціна виробництва	Знання методичних основ розрахунку середнього прибутку та ціни виробництва	Обґрунтовувати рішення в умовах невизначеності	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Приймати ефективні рішення

1	2	3	4	5	6
Тема 8. К. Маркс про сутність аграрних відносин і земельну ренту					
Спроможність порівнювати між собою диференціальну ренту I та II роду, абсолютну та монопольну ренту	Визначення понять "рента" та "АПК". Види ренти	Знання основних властивостей, термінів аграрних відносин	Оцінювати землю; порівнювати види ренти	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Приймати рішення
Тема 9. Проблеми соціалізму у "Капіталі" К. Маркса і сучасність					
Здатність порівнювати теорію суспільно-історичного розвитку К. Маркса та сучасні теорії розвитку	Поняття "розвиток". Характеристика соціально-економічних формацій	Знання принципових ознак соціалізму та сучасних економічних відносин	Вміння визначати підходи до аналізу суспільно-історичного розвитку	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Відповідальність за точність і коректність прийнятого рішення
Тема 10. Предмет і метод економічної науки за А. Маршаллом					
Здатність порівнювати методологію маржиналізму та класичної школи політичної економії	Сутність та значущість маржиналізму	Знання методичних основ предмету і методу економічної науки за А. Маршаллом	Аналізувати стан суспільно-історичного розвитку	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Відповідальність за точність і коректність прийнятого рішення
Тема 11. Фактори виробництва за А. Маршаллом: земля, праця, капітал і організація					
Здатність аналізувати організацію і управління виробництвом як новий чинник виробництва	Поняття "фактор виробництва" Поділ праці та спеціалізація	Знання концепції населення; капіталу	Використовувати елементи теорії факторів виробництва	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Приймати ефективні рішення
Тема 12. Теорія ціни та рівноваги А. Маршалла					
Здатність ілюструвати за допомогою графіків вплив фактора часу на ціну рівноваги	Сутність витрат, ціни та рівноваги	Знання теорії ціни; концепції витрат; сутність рівноваги на ринку	Здійснювати оцінку ефективності визначення ціни; аналізувати теорію монополії	Презентувати результати	Відповідальність за точність і коректність прийнятого рішення

Закінчення додатка А

Закінчення табл. А.1

1	2	3	4	5	6
Тема 13. А. Маршалл про розподіл національного доходу					
Здатність розкривати взаємозв'язок між теорією розподілу та теорією ціни А. Маршалла	Сутність національного доходу. Показники обсягів національного виробництва	Розуміння якісного оцінювання національного доходу; сутність теорії прибутку	Визначати чинники підвищення національного доходу	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Відповідальність за точність і коректність результатів
Тема 14. Теорія економічного прогресу А. Маршалла					
Здатність порівнювати особливості трактування економічного прогресу А. Маршаллом та К. Марксом	Поняття "економічного прогресу"	Знання сутності економічного прогресу, соціального прогресу	Визначати критичні значення ключових показників	Ефективно формувати комунікаційну стратегію	Відповідальність за точність і коректність результатів

Зміст

Вступ.....	3
1. Опис навчальної дисципліни	4
2. Мета та завдання навчальної дисципліни	5
3. Програма навчальної дисципліни	8
4. Структура навчальної дисципліни.....	14
5. Теми та плани семінарських занять.....	15
6. Теми практичних занять	18
6.1. Приклади типових практичних завдань за темами	20
7. Самостійна робота.....	21
7.1. Індивідуальне завдання.....	25
7.2. Контрольні запитання для самодіагностики	28
8. Індивідуально-консультативна робота	31
9. Методи навчання	32
10. Методи контролю	37
11. Розподіл балів, які отримують студенти	41
12. Рекомендована література.....	46
12.1. Основна	46
12.2. Додаткова	49
12.3. Ресурси мережі Інтернет ..	51
12.4. Методичне забезпечення	51

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Робоча програма
навчальної дисципліни
**"СПЕЦСЕМІНАР ПО К. МАРКСУ
І А. МАРШАЛЛУ"**

для студентів напряму підготовки
6.030501 "Економічна теорія"
денної форми навчання

Укладачі: **Мащенко** Марина Анатоліївна
Яхкінд Вікторія Павлівна
Митрофанова Анастасія Сергіївна

Відповідальний за випуск **Попов О. Є.**

Редактор **Бутенко В. О.**

Коректор **Бутенко В. О.**

План 2015 р. Поз. № 68 ЕВ. Обсяг 58 стор.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, пр. Леніна, 9-А

---

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
Дк № 481 від 13.06.2001 р.*